

Миломир М. Гавриловић¹
Универзитет у Крагујевцу
Филолошко-уметнички факултет
Одсек за филологију
Центар за проучавање језика и књижевности

**РОМАНЕСКНА ПОНИРАЊА РОБЕРТА ГРЕЈВСА У
ИСТОРИЈУ И МИТ**
(Томислав Павловић, *Роберт Грегвз између историје
и мита*, Крагујевац: Филолошко-уметнички
факултет, 2017, 343 стр.)

Роберт Грејвс, аутор импресивне библиографије, сасвим добро је познат овдашњим читаоцима. За то су превасходно заслужни чувени *Грчки митови*, који су, као издање први пут објављени 1967. године у оквиру знамените Нолитове едиције *Књижевност и цивилизација*, много пута прештамповани, а и данас представљају поуздану литературу о предмету о ком реферишу и популарно читалачко штиво. Ипак, Грејвс је заступљен и преводима неколиких десетина његових песама, а у преводу Раше Ливаде и Давида Албахарија, загребачки Центар за културу је 1975. године објавио избор из Грејвсове поезије насловљен *Уиуистива орфичком искушенику*. Такође, објављено је и шест његових историјских романа, а поред култне интерпретације грчких митова и она која је посвећена хебрејским. Можда је овдашњим читаоцима, не рачунајући свакако *Грчке митове*, најпознатије издање *Злаћној руна*, Грејвсове реинтерпретације *Арионаушике*. Овај роман је објављен у другом колу знамените Просветине едиције *Библиотека великих романа*, још 1957. године. Пет Грејвсових историјских романа код нас се, укључујући и *Злаћно руно*, појављују крајем шездесетих година прошлог века, док се 2003. године, помало изненађујуће, појављује роман *Краљ Исус*. Грејвсова култна књига *Бела бојиња*, која, према поднаслову, представља својеврсну *историјску драматичку јесничкој мити*, такође је објављена код нас. Радо је цитирана у критичким радовима, пре свега, тумача српске поезије који анализирају односе мита и поетских текстова. Стручни радови о овом великом књижевнику, или, можда је најтачније рећи, *полихистору*, већ су, на овом простору, ретки, и писани су пером, пре свега, оних делатника који су најчешће послом везани за овдашње англистичке катедре. Самим тим, иако је Роберт Грејвс релативно ко-

1 gasha88gm@gmail.com

ректно представљен превасходно преводима његових историјских романа и интерпретација митова, dostatнија стручна рецепција његовог дела је изостала.

Наравно, таква ситуација није у свету. Пишу се и објављују многобројни радови, студије и биографски исписи посвећени Грејвсу. На крају крајева, он је једна од најзначајнијих (и најзанимљивијих) фигура енглеског модернизма, и за собом је оставио огромну објављену и необјављену заоставштину, будући да се током своје дуге и плодотворне књижевничке каријере исказивао као песник, романописац, приповедач, митограф, проучавалац светих списа, теоретичар поезије, надахнути есејиста, биограф, полемичар и преводилац. Зато изненађује и радује књига *Роберт Грејвз између мита и историје*, објављена 2017. године у библиотеци *Црвена Линија* (колекција *Докторске дисертације*) крагујевачког Филолошко-уметничког факултета. Аутор је Томислав Павловић, ванредни професор на Катедри за англистику поменутог. Ова монографија представља незнатно измењену ауторову докторску дисертацију, али и својеврсни куриозум: реч је о, како аутор подвлачи, првој студији посвећеној искључиво поетици Грејвсових историјских романа, и то у иностраним оквирима. Сам тај податак мора бити добро прихваћен и кад је реч о делу Роберта Грејвса и када је реч о оквирима наше књижевно-историјске и теоријске продукције.

Павловићева студија, која је усмерена превасходно на представљање поетичких особености Грејвсових историјских романа, дисциплиновано је структурирана и вођена је сигурним аналитичким погледом који никада не заборавља пажљиво грађену синтетичку слику. Стил монографије је – упркос томе што Павловић доследно, кроз честе теоријске екскурсе, указује на значење термина које користи, контекстуализујући их у теоријски систем из којег су преузети – питак и није заморан. Ова студија се чита лако, иако ни њена тема, ни поступак, ни искоришћени теоријски регистар то не најављују. Такође, вредна помена је и ауторова ревносна потреба за контекстуализацијом. Анализе Грејвсових романа су увек употпуњене низом референтних исказа који припадају другим његовим исписима. Компаративно читање романа, позивање на лирске песме, писма, интервјуе, есеје, веће студије, митолошке анализе не изостају, те се ауторова анализа кроз обимну грађу разасуте имплицитне Грејвсове поетике чини ако не потпуном, онда изузетно темељном. У том смислу, међу многоликим Грејвсовим исписима који су поменути, истиче се његова култна студија *Бела богиња*, готово као скривени јунак ове студије, што би свакако овом чувеном тексту и теми коју образлаже, пристајало.

Студија је, након пригодних *Уводних разматрања*, подељена на два дела. Први је ширег уводног карактера и садржи теоријска и књижевно-историјска разматрања и контекстуализације, док је други поетичког и херменеутичког типа, у њему је представљена Грејвсова имплицитна поетика романа, даље анализирана на примеру појединачних

дела. Овај сегмент студије је централни, и својим обимом значајно надмашује претходни.

Уводна разматрања су подељена у три сегмента. Први је насловљен *Историјски роман од традиције и постмодерне*, и представља сажет, али теоријски подробно образложен приказ развоја историјског романа од класичног обрасца деветнаестог века, преко авангардних експеримената и модернистичких радова, до постмодернистичких концепција овога жанра. Иако се аутор не ограничава у свом захвату на стриктно изабране теоријске проблеме, ипак су однос историје и фикције, у мањој мери и позиција мита у оквиру ове проблематике, у светлу епистемолошке позиције историје и фикције – основе теоријског сагледавања. Овај сегмент студије, надајмо се, најављује неку будућу студију подробније посвећену питањима на овом месту изнетим. Други сегмент је *Енглески историјски роман двадесетог века*, и у њему, у складу са у претходном сегменту изнетим теоријским претпоставкама, провејавају многи аутори, почевши од оних који и даље поетички припадају наслеђу историјског романа деветнаестог века, све до оних који исцрпљују могућности постмодернистичке поетике. Аутор свесно даје више простора оним ауторима који су унели, попут Вирџиније Вулф, иновације у развој жанра. Павловић указује на то да је историја развоја историјског романа у двадесетом столећу у енглеској књижевности била заправо историја његових промена, и управо су те промене, кризе и ревитализације жанра укратко представљене, пре свега кроз дихотомну визуру која подразумева поделу на ауторе који су остали верни традиционалном приказу и оне који су се, у оквиру модернистичких и постмодернистичких кретања, указали као иноватори. Трећи сегмент је насловљен *Роберт Грејвс као писац историјских романа*. У њему су обухваћени проблеми рецепције Грејвсових дела, и романа посебице, истакнути су одсудни тренуци његове биографије и библиографије који су били значајни за формирање његове историографске романескне оптике, али и Грејвсова формативна књижевна и научна интересовања и подухвати везани за исту тему. Другим речима, дат је биографски и књижевно-историјски портрет Грејвса историографског романописца, уз панораму биографских и поетичких фактора који су га таквим унеколико и уобличили. Такође, овај сегмент обухвата и, кроз биографску и књижевно-историјску визуру, поближе представљен период у којем се Грејвс бавио овим жанром. Овом студијом, ипак, нису обухваћени сви његови романи, већ само они које је аутор истакао као естетски најуспелије и највредније. Сва три сегмента *Уводних разматрања* представљају функционалан увод у срж ове књиге – анализу Грејвсових романа.

Централни део студије садржи шест поглавља, почиње анализом *Грејвсове ђоешике историјског романа*, наставља се са четири поглавља која су посвећена појединачним анализама (два романа о императору Клаудију, *Прича Мери Пауел: жене тосиодина Милтона*, *Злајно руно* и *Краљ Исус*), и закључен је *Завршним разматрањима*. Поглавље *Грејвсова*

поетика историјског романа је, иако конципирано као уводно поглавље *Централног дела* монографије, заправо централно и можда и најзначајније место студије, будући да представља образложено стециште најзначајнијих поетичких одлика Грејвсових историјских романа. Павловић указује да је Грејвсова поетика претежно имплицитна, и, трагајући кроз разне Грејвсове исписе, не удаљавајући се никада превише од самих анализираних текстова романа, указује на низ истакнутих поетичких особености његових историјских романа. Истакнута су Павловићева прецизна одређења Грејвсовог односа према поетикама традиционалног деветнаестовековног, потом модернистичког, а затим и постмодернистичког историјског романа. Значајно је и позиционирање Грејвса као аутора који је у своје прозно дело уносио сопствене естетичке, идеолошке и теоријске ставове о уметности, пишући тако *романе са шезом*. Павловић, преко анализе Грејвсовог односа према историјској истини потпомогнуте интерполацијом Рикерових ставова о *херменеутици сумње*, указује да је Грејвсов скептични поглед на историју директна последица његовог модернистичког проседеа. Сумњајући у истинитост историје, Грејвс исписује романе у којима трага за незваничном, апокрифном, али можда и прецизном истином како историје, тако и људског бића. Аутор студије истиче да се и у односу према миту Грејвс указује модернистом, будући да његов иконокластични и иконотропијски третман мита иде у два правца, превасходно ка иронизацији, рационализацији и демитологизацији, али уједно и ка реафирмацији митског контекста. Самим тим, Грејвс у својим историјским романима декомпонује и афирмише митско искуство, реструктурира га, што је поступак близак Мановом и Џојсовом. Такође, Павловић указује на многе поетичке одлике Грејвсових романа, попут потребе за постављањем онтолошких питања, које га одређују својеврсним претечом постмодернистичког дијалектичког проседеа, а неке његове поступке уведе у оквир прото-постмодернистичког поступка. Уопште узев, истакнути квалитет Павловићеве студије је константно указивање на поетичке везе Грејвсовог романописања са деветнаестовековном, модернистичком и постмодернистичком поетиком, чиме се Грејвс као писац историјских романа указује значајним модернистичким писцем, који је ипак задржао неколике старије одлике овог жанра, али и најавио узбудљиве будуће постмодернистичке поступке. Такође, значајне су и честе упоредбе са истакнутим модернистичким романописцима, са Вирцинијом Вулф, а посебно са Џејмсом Џојсом и Томасом Маном, при чему аутор Грејвса јасно позиционира међу врхове модернистичког прозног израза, уједно указујући и на уочљиве поетичке паралеле између поменутих романописаца и Грејвса, али и на особености његовог прозног израза.

Четири поглавља која су посвећена детаљнијим анализама романа имају донекле и истоветну структуру. Павловић прво тумачи романе везане за римског императора Клаудија – *Ја, Клаудије* и *Клаудије цар и бој и његова жена Месалина*, а потом романе *Прича Мери Паулс*:

жене *Ѕосѳодина Милтона*, *Златно руно* и *Краљ Исус*. Наиме, сва четири поглавља садрже истоимена потпоглавља *Насѳанак* и *ојшше одреднице романа* и *Формално-сѳрукѳуралне* и *сѳилске карактеристике*, а поред њих и друга, која су посвећена специфичним тематским или поетичким проблемима везаним за одређени роман. Тиме је Павловић дао стабилан оквир у којем је могао да се слободно креће ка жељеним интерпретативним правцима.

Потпоглавља насловљена *Насѳанак* и *ојшше одреднице* романа садрже подробно представљен традицијско-историјски контекст у којем је смештено дело, књижевно-историјски контекст у ком је одређени роман писан, и преглед интертекстуалних веза које упућују на изворе, преваходно историјске и митолошке. У овим потпоглављима се најчешће налази и приступ проблематици жанровског одређења анализираних романа. Потпоглавља чији је наслов *Формално-сѳрукѳуралне* и *сѳилске карактеристике* садрже, пре свега, анализу наративних и приповедних особености одређеног романа и теоријско одређење позиције приповедача, али ови сегменти студије се никако не исцрпљују само тиме. У њима је Павловић анализирао стилске и језичке карактеристике романа, жанровске одреднице и особености, однос према ликовима и њихову психолошку и мотивациону заокруженост, однос према грађи и документима, према историји и истини, према демитологизацији и ремитологизацији. Такође, представљене су и композиционе и структуралне особине сваког тумаченог романа, приступи миметичком представљању, као и истакнути поступци, попут ироније. Све наведене анализирани особености Грејвсових романа су увек приказане у односу на поетику традиционалног, модерничког или постмодерничког историјског романа, у упоредби са другим Грејвсовим романима и другим његовим списима и радовима, и великим романима других модерничких романописаца. Таквим постављањем проблематике Павловић је успео да анализу формалних, структурних и стилских особености сваког романа постави у шири поетички и књижевно-историјски контекст.

Ипак, можда су најзанимљивија она потпоглавља која су посвећена анализи специфичних теоријских и поетичких проблема конкретних романа. У потпоглављу *Лик имѳератора Клаудија у иронијском оѳледалу римске историје* Павловић доминантни иронијски тон оба тумачена романа доводи у везу са трагичком иронијом, као и Фрајевим одређењем јунака као *pharmakos-a*, жртвеног јагњета, али истиче и друге иронијске нијансе који се уобличују при сусрету просвећеног и доброделатног јунака и корумпиране државне машинерије. Потпоглављима *Роберт Грејвз* и *Џон Милтон – две сѳросѳављене ѳоетске доктрине* и *Мери Пауел vs. Џон Милтон: аналѳомија једноѳ осѳоравања* аутор студије ће проширити анализу романа *Прича Мери Пауел: жене ѳосѳодина Милтона*. У првопоменутом сегменту, Павловић скрупулозно и детаљно излаже строги критички однос Роберта Грејвса према делу и лику Џона Милтона, великана енглеске књижевности. Милтон и његово дело су, у овом

роману и другим ауторовим исписима, представљени као антитеза готово свих песничких вредности до којих је Грејвс држао. У другопомећу потпоглављу детаљно је анализиран однос између два јунака, Милтона и његове супружнице, као центрум ироничке и сатиричке, на моменте и пародичне дискредитације личних Милтонових особина и његовог песништва и грађанско-политичког деловања.

Најтешња се веза, при анализи Грејвсових историјских романа, формира при тумачењу романа *Злаћно руно* и *Краљ Исус*, будући да су оба директно везана за Грејвсово окретање ка митском семантичком и искуственом регистру. Због тога су и потпоглавља која припадају анализи ова два романа слично именована (*Мити о Белој бојињи као основа реинтерпретације Артонаушике – Мити о Белој бојињи у Грејвзовој реинтерпретацији библијској мити о Исусу Христу*, односно, *Демитологизација као дрући кључни елементи реинтерпретације романа Злаћно руно – Демитологизација јеванђељске слике Исуса Христа*). У овим потпоглављима Павловић подробно анализира Грејвсово виђење мита, са посебним акцентом на његову интерпретацију мита изнету у *Белој бојињи*, самим тим и на места на којима се Грејвсово разумевање мита очитује на плану тематске, идејне и структурне изведбе романа *Злаћно руно* и *Краљ Исус*. Три су правца анализе истакнута, и узајамно су комплементарна. Први истиче политичко, друштвено, идеолошко и метајезичко моделовање митских рецидива у структури саме фабуле ова два романа, који се одређују модернистичким романескним наративима који најављују и искуство постмодерне. Други се тиче механизма демистификације мита и редуковања митске фантастике, будући да аутор монографије истиче да је Грејвсов поступак десаκραлизовања мита заснован на рационалном објашњењу митске фантастике. Трећа, и можда најзначајнија аналитичка тежња се огледа у одређењу ова два романа кроз образац *обрнутој мити*. Павловић указује да је Роберт Грејвс, у *Злаћном руно* и *Краљу Исусу*, и то у типичном модернистичком маниру – деградирао, односно, демитологизовао почетне поставке мита, да би и сам остварио ревитализацију, односно ремитологизацију сопствених наратива. Тиме је, као писац модернистичког проседеа, учествовао у двосмерној семантичкој декомпозицији и рекреацији мита.

Студију затварају синтетичка *Завршна размашрања*. Павловић указује на то да је Роберт Грејвс био један од ревитализатора жанра историјског романа у двадесетом веку, и да је, иако парцијално, кроз многе исписе, изнео убедљиву имплицитну поетику жанра. Такође, у својим историјским романима, Грејвс је повезао три истакнуте поетичке традиције историјског романа. Активирао је неколике особености традиционалног романа деветнаестог века, указао се, кроз однос према историји, фикцији, традицији, иронији и миту, као истинити представник модернизма, и користио одређене поступке које ће преузети и развити постмодернистички писци. Због свега наведеног и уверљиво посведоченог при анализи изабраних романа, Павловић истиче да је

Роберт Грејвс један од најзначајнијих писаца историјског романа двадесетог века. На крају студије као што налаже академска пракса, приложена је и систематизована обимна литература коју је аутор користио при изради монографије о Грејвсовим романима.

Студија *Роберт Грејвз између мита и историје* Томислава Павловића представља тематско освежење у оквиру курентне књижевно-историјске и теоријске продукције. Она представља значајни помак у критичком сагледавању Грејвсовог романескног опуса, а можда најављује и нове студије које ће бити посвећене било Грејвсовим историјским романима, било другим његовим значајним књижевним делима.

Примљен: 5. јуна 2019.

Прихваћен за штампу јула 2019.